

ХУВИЛАЙ ХААН БА ТАЛ ХЭЭРИЙН МОНГОЛЧУУД ДАЛАЙД ДОВТОЛСОН НЬ

/Гэмдэглэл/

*Д.Галбаатар**

Монголын их эзэнт гүрний үеийн байлдан дагуулалт, цэрэг дайны үйл ажиллагаа, дэлхийг донсолгосон агуу их ялалтуудын дотор байдаг нэгэн гунигтай атлаа бүдэг түүх бол их далайн хээлэнд агчид орших Наран улсад явуулсан цэргийн үйл ажиллагаа юм. Энэ нь Төв Азийн эрс тэс уур амьсгалтай тэгш хээр талын энгээр дураараа нүүдэллэн амьдрагч, 4 зүг найман зовхист дэлхийн хуурай газрын дийлэнх талыг эрхшээл ноёрхолдоо нэгэнт оруулаад асан Монголчуудын хувьд төмөр дөрөө мултлан морин дэл дээрээс бууж, хязгаар хярхаггүй их усан далайд хөвөн тулалдах шийдэлд хүргэсэн нь гайхалтай төдийгүй ихээхэн ухаан, зориг хүч шаардсан цэргийн урлагт урьд өмнө тохиолдоогүй асар том аз туршсан алхам байжээ.

Эл довтолгооны түүхийн бүдэг зөргөөр мөшгих явцад сонирхолтой мэдээ занги цөөнгүй таарч байна. Ялангуяа цэрэг- улс төр, дипломатын уян хатан бодлого, Японы арлууд руу довтлох болсон шалтгаан, олон улсын цэргийн хамтын үйл ажиллагааны талаар цуглуулсан зүйлсээ уншигчидтай хуваалцах нь холоос ирсэн хүнээс үг сонсох дуртай манай уншигчдад сонин байж мэдэх юм.

Япон улс дахь түүхт газрууд

Их Юань гүрний довтолгооны үеийн түүх, олдворыг цуглуулсан цэргийн түүхийн музей Японы 4 том арлын нэг болох Кюшү арлын Фукоако мужийн Фукоака хотын Хаката дүүргийн Хигаши хэмээх цэцэрлэгт хүрээлэнд байдаг. Энэ музейг 300 иенээр үздэг аж. Музей байгаа газарт анх Юань /монгол/ цэрэг хөл тавьж, тулалдсан түүхтэй гэнэ. Далайн хөвөөн дэх бяцхан өндөрлөгт байрлах энэ газрын ойролцоо Монгол цэрэг очихоос өмнө Ничирэн хэмээх нэгэн лам амьдран суудаг байж. Тэр бурхан шашны номд нэвтэрхий нэгэн төдийгүй, болох зүйлийг урьдчилан мэддэг увидастай үзмэрч хүн байсан гэж Япончууд домоглон ярьцгаана. Шашны бэлгэ тэмдэг болсон жанч нөмөрсөн энэ ламтны босоо хөшөө музейн дэргэд буй. Тэрээр Монголчуудын довтолгооноос даруй 14 жилийн өмнө буюу 1260 онд бичсэн номондоо харийн цэрэг энд ирж их дайн дажин болно хэмээн бичсэн аж. Тэр нь Юаний цэргийн довтолгоо байжээ.

*Д.Галбаатар - Хэл бичгийн шинжлэх ухааны доктор, профессор

Уг музейд 13-р зууны үеийн Японы аж амьдрал, цэрэг, хамгаалалтын тухай түүхэн явдлаас сэдэвлэсэн уран зураг /эдгээр зурагт голдуу цэвэр цэмлгэр үндэснийхээ дүрэмт хувцастай, үсээ сайхан самнаж илд юугаа барьсан самурай нар ялан дийлж, үс сахалдаа баригдсан Юань цэрэг ялагдан дийлдэж, бас аллага, хүчирхийлэл үйлдэж байгаагаар харуулсан нь Оросын Владимир хотод буй Татар-Монголын довтолгооныг зогсоож байгаа Орос цэргийн сүр хүчийг бахархалтайяа үзүүлсэн Алтан сүмийн доторх панорамтай агуулгын хувьд яг ижил байсан нь сонирхолтой байлаа/, 1260 оноос хойш хуурай газар, далайн ёроолоос олдсон Юань болон Япон цэргийн жанждын хөрөг, байлдааны газрын зураг, зэр зэвсэг, эд үлгийн зүйлс, хувцас хэрэглэл, Юань болон Япон цэргийн далай, хуурай газарт болсон тулалдааны үйл явцыг харуулсан зураг, шарын шашны холбогдолтой эд зүйлс байхын хамт Аинү /хойд их арал Хоккойдад амьдардаг/ үндэстний түүхийн материал, үзмэр байдаг аж. Эдгээрээс сонирхолтой нь Юань цэргийн жанжины мөнгөн тоногтой дуулга, өвөрмөц технологээр хийсэн тоосго, чулуун аяга, монгол цэргийн гоёмсог шигтгээтэй морин жад, Нансо /Хятад/ цэргийн даринь бортого. Энэ бортогыг Нагасаки мужийн Такашимагийн ойролцоо далайгаас олжээ. Өөр нэг сонирхолтой үзмэр бол Хубилай хааны эзэнт гүрний цэргийн дээд тушаалын жанжин нар хэрэглэж байсан гэх “Зэс тамга” юм. Түүнийг “Хубилай хаан Юань цэргийн дээд, дунд тушаалтнуудад хэрэглүүлэхээр тогтоож” зарлигласан гэнэ.

Мөн 1269 онд Хубилай хаан Пагва ламаар Түвд үсэгт тулгуурласан дөрвөлжин үсэг зохиолгож Юань улсын бичиг гэж зарласан ба зүүн гар талаас эхлэн босоо бичдэг энэ үсгийг өөрийн захиргаанд байдаг бүх үндэстний хэлээр бичиж болохуйц үсэг болгохыг зорьж байсан байна. Энэ тамганы дардас талд уг жанжин тушаалтны алба хэргэм, нэрийг сийлж, ар талд нь олгосон он сар өдрийг /Хубилай хааны хаанчлалын 14-р он буюу 1277 он/ бичжээ. Энэ олдворын талаар судлаачид санал зөрүүтэй байдаг аж. Зарим судлаачид Юаний Хятад цэргийн дунд тушаалын даргын тамга гэж үздэг юм байна. Тамга дээрх dzundyin, gonggeun гэдэг үгсийг 100-500 хүртэлх цэрэг захирдаг хүний тамга гэж тайлжээ. Тамганы хэмжээ: бариулын өндөр 4,4 см, зузаан 1,2-1,4 см, өргөн 3,1-3,4 см, тамганы өндөр, өргөн тус тус 6,5 см, дарах хэсгийн эх биеийн зузаан 1,5 см, нийт жин нь 726 гр аж.

Өөр нэг дурсгалт газар бол 1275 онд Хубилай хааны зараалаар очсон 5 элчийг удтал саатуулж, дараа нь цаазалсан газарт

булшин дээр нь босгосон гэрэлт чулуун хөшөө юм. Энэ булш Токиогоос холгүй Сагами хотын ойролцоох Тацунокүчи гэдэг газарт буй /Энэ тухай хойно өгүүлнэ/. Япон улсад илгээсэн Хубилай сэцэн хааны 1 хувь захидал Осакамы ойролцоох Тодажи сүмд хадгалагдан буй бөгөөд Япон улсад хийсэн УИХ-ын даргын айлчлалын үеэр түүний хуулбар, орчуулгыг бэлэглэсэн нь үнэт чухаг түүхийн дурсгал юм. Тусачу тэргүүтэй цаазлагдсан 5 элчийн гэргийдээ зориулсан 4 мөр шүлгийг чулуун дээр сийлсэн дурсгал байдгийг үзэж чадаагүй билээ. Өнөөдөр Японд их Чингис хааны нэртэй, монголчуудтай холбоотой хоол унд, ууш зууш, аялал жуулчлал, амралтын газар олширч буй боловч Хубилай хааны нэртэй зүйл тэр бүр үзэгддэггүй нь бас сонин юм.

Хубилай хааны дипломат бодлого ба түүний элчис

Хубилай хаан их далайн гүнд нууцлаг аж төрж суудаг Япон орныг эзлэн авч боол зардасаа болгох, алт эрдэнэсийг нь хуурайлан хамах санаа өвөрлөж байгаагүй бололтой. Харин дэлхий дахиныг нэгэн эзний захиргаанд оруулж, нэгэн дээвэр дор хураах гэсэн үе үеийн монголын их хаадын улс төр- цэргийн бодлогыг үргэлжлүүлэх, тэхдээ эцэг дээдсийн дипломатын уран арга, эв зөийг тууштай баримталж байсныг 1274 оны анхдугаар довтолгоо, 1281 оны хоёр дахь довтолгооны өмнө явуулж байсан үйл ажиллагаа, элч нарын хичээл зүтгэл гэрчилдэг юм. 1266-1281 оныг хүртэл урт удаан хугацаанд үргэлжилсэн, далай гатлуулан элчээр дамжуулсан дипломатын энэ оролдлого нь эцсийн дүндээ түүнийг ялагдалд хүргээ юу даа гэсэн бодол бас төрүүлдэг. Энэ бүх хугацаанд Японы цэрэг шаардлагатай бүх арга хэмжээг авч хаалт далан, бэхлэлтээ зузаалан цэргийн хүчээ бэхжүүлж чадсан ажээ. 1274 оны тактикийн чанартай довтолгооны дараа Япончууд Хаката буланг тойруулан өндөрөөрөө 2,5 м, уртаараа 20 км ханан хэрэм босгожээ.

Хубилай хаан анх 1266 онд Коктеки, Инкоү хэмээх хоёр элчид захидал /тулган шаардах бичиг/ бариулан Япон улс руу илгээжээ. Захидал ерөнхийдөө “Та бүхэн Юань улсын захиргаан дор нэгдэгтүн” гэсэн утгатай ба “Япон улс бидний саналыг эс хүлээвээс цэрэг зэвсэгийн хүч хэрэглэнэ” гэсэн тулган шаардсан өнгө аяс нэвтэрхий байсан тул Японы тал энэ захидлыг таагүй хүлээж авчээ. Үүнд нөлөөлсөн гол хүчин зүйл бол гадаадын түрэмгийлэл үзээгүй Япон үндэстний олон улсын хооронд баримталж заншсан харилцан хүндэтгэх, ойлголцох

ёс заншилд харш зүйл байжээ. Тиймээс хариу өгөлгүй элч нарыг буцаасан аж.

1267 оны сүүлээр Хамбү хэмээх солонгос элчийг Япон руу зарж, тэрээр 1268 оны эхээр Хаката аралд очсон байна. Тэрээр хоёр захидал авч очсоны нэг нь Хубилай хааны, нөгөө нь өөрийнх нь сэрэмжлүүлэх захидал байжээ. Энэ үед Солонгос нэгэнт Монголын их гүрний эрхшээлд бүрэн ороод байж. Солонгосчууд Монголын эзэнт гүрэн, Японы хооронд оршиж Япон улстай найрсаг харилцаатай байжээ. Тэр өөрийн сэрэмжлүүлэх захидалд Юань улс хүчирхэг гүрэн учраас тэдний саналыг хүлээн авч сайн харилцаа тогтоох нь та нарт ээлтэй. Бид ч гэсэн Монголын Их хаанд Япон улсыг нэгтгэх гээд хэрэггүй гэж гуйн ятгасан ч тэр саналыг хүлээж авсангүй ээ. Монголчууд, та нартай сайн андын холбоо тогтоож, гэрээ байгуулахыг хүсч байна. Монголчууд дөрвөн далайд буй бүх улс орныг нэгэн жолоонд оруулж их хаан нэр сүрээ мандуулжээ. Танай Япон улс Монголын захиргаанд нэгдвэл тэд та нарыг дуртайяа хүлээн авч найрсаг сайнаар хандах болно. Тиймээс Монголчуудын саналыг хүлээн авах нь дээр... хэмээн зөвлөн ятгасан аж.

Хубилай хааны захидал ч дээрх захидлын агуулгатай төсөөтэй байв. Япон улсын Багкүхү /Засгийн газрын Цэргийн зөвлөл/ түүний дээр Чутейн /эзэн хаан/ засаглалтай байв. Эл захидал ирсний дараа Улс төрийн хэргийг эрхлэх Засгийн газар буюу Цэргийн зөвлөл /Багкүхү/ захидлын асуудлыг дангаар шийдэх эрх хэмжээ хүрэхгүй учраас Эзэн хаанд толилуулжээ. Гэвч Засгийн газар ч, эзэн хаан ч цөмөөр айн мэгдэж цэрэг зэвсгээ бэлтгэхээсээ илүү эхлээд Хаан сүмд залбиран мөргөж, улмаар Цэргийн зөвлөлд очиж Монголчуудаас авран хамгаалаач гэж гуйцгаажээ. Цэргийн эрхтнүүд хариу захидалдаа “Монгол улсын хааны захидал ёс журамгүй, таатай бус” хэмээгээд “элчийн захидлыг хүлээж авахгүй” гэдгээ мэдэгдэхээр шийдсэн боловч ямар нэг шалтгааны улмаас илгээсэнгүй. Энэ үед Эзэн хаан сүмд очин хамгаалалтын торгон цэргээр бэхлэн ажин түжин суух болсон байна. Энэ зуур элчин Хамбү бүтэн 5 сар хүлээгээд дараа нь хариу өгөхгүй гэдэг үг сонссон байна. Ийнхүү элч Хубилай хаанд очиж ажил хэрэг бүтэмж муутай явснаа мэдэгдэн их хаанаас өршөөл эржээ.

Хубилай хаан зорилгоосоо няцсангүй. 1268 оны 12-р сард Коктеки, Инкоү хэмээх монгол хэлтэй анхны хоёр солонгос элчийг дахин томилж, олон дагуулын хамтаар Япон улс руу илгээсэн байна. Эдний бүрэлдэхүүнд Шин ши Сэн, Чин ши Кү /солонгос/ мөн 8 монгол,

4 солонгос төлөөлөгч, 70 дагуулын хамт оржээ. Тэд Японы Цушима аралд очоод “Яагаад Их хааны илгээлд хариу эс өгсөн”-ий учрыг лавлахын зэрэгцээ Цушима арлын ард иргэдтэй гар тур хийж, 1269 он гартал тэнд байгаад хариу авч чадаагүй тул тэндэхийн 2 хүнийг барьцаалан буцсан байна. Ингээд 7-р сард 2 монгол элч мөнөөх Цушимагийн хоёр хүнийг дагуулан Солонгосоор дамжин Их хааны ордноо хүрчээ. Гэтэл Хубилай хаан барьцааны хүмүүсийг найрсагаар хүлээн авч зочлохын зэрэгцээ Япон орны тухай дэлгэрэнгүй асуун сонирхсоны дараагаар тэднийг буцааж өгөх далимаар дөрөв дэх элчийг томилсон байна.

Ингээд 1269 онд Урудай хэмээх монгол элч, Кин Юү Се, Ко жү хэмээх хоёр солонгос элчийн хамтаар Цушимад ирж Их хааны “миний захидлын хариуг яагаад өгөхгүй байна” гэсэн утгатай захиаг Камакурад байгаа Багкүхү /Цэргийн зөвлөл/-д хүргүүлсэн бөгөөд үүнд Багкүхү хариу бичсэн боловч явуулах эсэхээ шийдэж чадахгүй байсаар багагүй цаг авчээ. 1270 оны эхээр бичсэн тэрхүү захидлын утга нь: “Манай Япон улсын хувьд Монгол гэж дуулаагүй улс орон билээ. Манай улстай холбоо тогтоохыг хүчээр шахан шаардаад, үгэнд орохгүй бол цэрэг илгээнэ хэмээн айлгах нь бидэнд их таагүй сэтгэл төрүүлж байна. Манай улс дээр үеээс Ками гэдэг бурхны хамгаалал дор байсаар нэг ч удаа өөр улсын эрхшээл ноёрхолд ороогүй билээ.” /энэ нь үнэн бөгөөд Япон улс бүх түүхийнхээ туршид гадаадын цэргийн түрэмгийлэлд хоёрхон удаа өртсөн орон юм. 13-р зууны сүүлээр Монголын эзэнт гүрний, XX зууны дундуур Америкийн цэргийн довтолгоонд өртсөн аж/ хэмээн бичжээ. Гэвч ард иргэд нь харь холын хүчирхэг Хаанд таагүй сэтгэгдэл төрүүлж болохуйц ихэмсэг тоомжиргүй үтэй эл захидлыг илгээхээс татгалзсан тул Цэргийн зөвлөл улс төрийн агуулгатай албан ёсны хариу өгөхөө больсон байна. Хубилай хааны олон удаагийн дипломат оролдлого ийнхүү удаа дараа талаар болсон ч элч илгээхээ зогсоосонгүй.

1271 онд Их хааны элчээр Чо Лю хицү /хятад хүн/ хэмээх хүн далай туулан Хаката хотын Изамү хэмээх Яаманд хүрч очжээ. Тэр 100 гаруй дагалт, бараа бологсдын хамтаар очсон гэдэг. Гол зорилго нь Хубилай хааны захидлын хариуг шаардах явдал байв. Тэрээр хувилсан хоёр хувь эхийг Эзэн хаан болон Засгийн газарт хүргүүлж үндсэн эхийг өөртөө авч, хэрэв 11-р сар хүртэл хариу өгөхгүй бол “довтлоно” гэж хатуу анхааруулж элчин Хамбугийн нэг адил хувийн сэрэмжлүүлэг захидал бичсэн ч Их хааны ч, Чо Лю хицүгийн ч захидалд

хариу өгсөнгүй. Яг энэ үед буюу 1271 оны 11-р сарын 16-нд Монголын эзэнт улс Юань гүрэн болж байгуулагдаад байв. Хятадын газар нутаг дээрх олон улс /Нансо улсаас бусад/, Солонгос бүхэлдээ улмаар Бирм, Камбож, Вьетнамын зарим нутаг Их Юань гүрний эрхшээлд ороод байв. Энэ үед ихээхэн цаг хожсон Багкүхү буюу Цэргийн зөвлөл “монголын захиргаанд орохгүй” гэдэг шийдвэр дээр нэгэнт тогтсон байлаа. Ингээд хариу авч эс чадсан Чо Лю хицү 1272 онд бараа бологсдын хамтаар эх газар руу буцжээ. Тэдэнтэй хамт Яширо тэргүүт 12 япон хүн явсан байна. Чо Лю хицү, түүний нарийн бичгийн дарга Чотакү хоёрт нэгэн боломжийн боловч бүтэшгүй санаа байжээ. Тэр нь дээрх 12 япон хүнийг Япон улсын элч хэмээн Их хаан Хувилайтай уулзуулаад Япон руу хийх довтолгооныг зогсоох санаа байжээ. Харамсалтай нь Их хаан хэргийн нарийн учрыг гадарласан тул тэдгээр “элчийг” хүлээж аваагүйгээр барахгүй Япон руугаа үтэр буцахыг зарлиглажээ.

Ихээхэн туршлага, нарийн ухаантай дипломатч Чо Лю хицү, Чотакү хоёрын санаачлагаар Солонгос элч Кожишүг 12 япон хүний хамт Солонгосын засаг захиргаанаас бичсэн захидлын хамт элчээр илгээсэн байна. Тэр захидалд “Манай улсаас /Солонгос/ хоёр удаа элч илгээж Монголын Их хааны захиаг хүргүүлсэн ч танай улс хариу эс өгч, саналыг хүлээн авсангүй. Тиймээс бид Япон улс руу довтлох болно. Энэ боломжоос хожимдвол юу болохыг төсөөлж байгаа байх... Аймшигт явдал болно” гэж анхааруулаад “Та нар яаралтай найрсаг харилцаа тогтоох нь зөв зам болно. Ингэвэл манай Солонгос улс Монгол, Япон хоёр улсын дунд байж, чадлын хэрээр туслах болно. Үүнийг сайтар бодож тунгаагтун” гэж зөвлөсөн байлаа. 1273 онд Чо Лю хицү дахин Японд иржээ. Энэ удаа тэрээр зорилгоо мөн л биелүүлж чадаагүй аж. Тэрээр эргэн ирээд Японд довтлох нь ямар ч ашиггүй нөхцөл байдал бүрэлдээд байгааг Их хаанд тайлбарласан байна. Гэвч Хубилай хаан 1274 онд Солонгосын далайн цэргийн хөлөг онгоц үйлдвэрлэх газруудад том жижиг нийт 900 хөлөг онгоц угсрах зарлиг буулгажээ. Удалгүй 1275 онд Солонгосын Кин Хо Ке Хубилай хаанд нэгэн өргөх бичиг илгээж, одоогоор манай Солонгос улсын цэрэг, эдийн засаг маш ядуу, дорой байгааг харгалзан үзэхийг хүсчээ. Гэвч Хубилай хаан энэ хүсэлтийг сонсохыг хүсэхгүй байгаагаа илэрхийлээд Монголын Их эзэнт гүрний далайн цэрэг Солонгосын хойгт буун Каппо боомт хотод хэсэг хугацаанд хуарагнаж байгаад хөлөг онгоцууд бэлэн болмогц

шууд далайд гарчээ. Монголын их гүрний далайд хийсэн анхдугаар довтолгоон ийнхүү эхэлжээ.

1274 оны 10-р сарын 20-нд Юань цэрэг Хаката далай дээр үзэгдэж Хакүзаки, Хаката арлуудад бууж эхэлжээ. Энэ флотын тэн хагас нь монгол, хятад нийлээд 20 мянга, Солонгосын 20 мянган цэрэг тус тус буусан байна. Гэвч маргааш нь буюу 21-нд гэнэт харагдахаа больжээ. Үүнийг Япончууд Камиказе “залгисан” гэж домог лугаа хэлэлцэж тэрхүү бурхны салхи ердөө ганцхан хөлөг онгоцоос бусдыг залгисан, тэр хөлгийн ахмад далай руу үсрэн амиа хорлож бусад 50 цэргийг Япончууд олзлон Локүхара гэдэг газар руу хүргэж тэнд цаазалсан гэж ярих бөлгөө. Энэ түүх “Бөнэйгийн Эки” буюу 1274 он бөгөөд Бөнэйгийн хаанчлалын 11-р он байсан гэж ном сударт бичжээ. Энэ хэрэг явдлын түүх нэлээд эргэлзээтэй, бараг домог үлгэрийн шинжтэй болсныг шинэ түүхчид анхааралтай судалсаар байгаа аж.

Монголын эзэнт гүрний цэргийн анхны довтолгооны зорилгыг янз бүрээр тайлбарлаж байна. 1. Марко Поло Их хаан Хубилайд зүүн далайн гүнд Zipang /Япон/ хэмээх алт эрдэнэсээр баялаг, баян чинээлэг улс бий гэж хэлсэнээс үүдэлтэй гэж ч үзэх нь бий. Мөн нэг солонгос хүн тэгж хэлснээс үүдэлтэй ч гэх нь байна. Ийм шалтгаанаар довтолсон гэж үздэг нэг хэсэг судлаачид байна. Энэ ч бас домог үлгэрийн шинжтэй гаргалагаа аж. Эдгээрээс хамгийн үнэнд ойртсон дүгнэлт бол Монголын эзэнт гүрэнд хараахан эзлэгдээгүй байсан Нансо улс Япон улстай улс төр, ялангуяа худалдаа эдийн засаг, соёлын салбарт гүн харилцаатай байсан тул Хубилай хааны хувьд Нансог харьяандаа оруулахад Японы тусламж, хэлхээ холбоог таслах нь чухал ач холбогдолтой байсан бололтой. Нансо улс ч улсаа тусгаар байлгахад Далайн хүчирхэг холбоотон хэрэгтэйг ойлгож байсанаас Япон эзлэгдэх нь Нансогийн хүч суларч доройтохын шалтгаан гарна гэж үзэж бүх талаар холбоогоо зузаатгахыг ил далд оролдсоор байжээ. Харамсалтай нь, Монгол цэрэг анх Японд довтолсноос хойш 5 жилийн хойно 1279 онд Монголын эрхшээлд бүрэн орсон түүхтэй аж. Үүнээс сонирхолтой дүгнэлт хийж болно. Хажуухандаа байгаа Нансод цохилт өгөхөөс өмнө олон жилийн турш элч илгээн эцэст байлдаж сураагүй далайн дайныг эхлүүлсэн нь Монголын цэргийн урлагт хийсэн туйлын зоримог алхам төдийгүй онц чухал ач холбогдолтой цэрэг дайны уран нарийн тактик, стратегийн чанартай сонголт байжээ. Өөрөөр хэлбэл, эхлээд Нансог, дараа нь Жипанг эзлэх нь ээлжит зорилт байж. Гэвч Нансог эзлэхэд холоос хүч хавсарч болзошгүй Япон улсыг сүрдүүлж

холбоо хэлхээг нь таслан тусгаарлах шаардлагатай байсан гэсэн дүгнэлт нэлээд ултай байж мэднэ.

1274 оны анхдугаар довтолгооны үед Монголын эзэнт гүрний цэрэг Цушимад орж, дараа нь Ики орчим Хаката далайд үзэгдээд, удалгүй гэнэт ор сураггүй болсон гэдэг. Цүшима арал эх газартай харьцдаг гол боомт байв. Энэ жижиг арал Нансо, Жипангийн харилцааны гол төв учраас түүнийг дахин сэргэхгүй болгох нь Монголчуудын эх газарт даруй хийх дайны ялалтыг хангах ач холбогдолтой байсан гэж Японы судлагчид тайлбарладаг. Түүгээр ч зогсохгүй “Бөнэйгийн Ики”-н гол зорилго нь Цушимаг эзлэн номхруулахад чиглэж байсан учраас “камиказе”/ямар нэг далдын шидэт хүчин бус далайн хар шуурга буюу тайфун бөгөөд хавар намарт үргэлжид дэгдэж далайд яваа хөлөг бүү хэл эх арлууд дээр аймшигт сүйтгэл ямагт учруулдаг байгалийн догшин үзэгдэл болно/-д “залгиулсан бус” зорилгоо хэрэгжүүлээд “гэнэт алга болсон” нь эх газар руугаа буцсан хэрэг хэмээн тайлбарласан нь ч бий. Үнэхээр 1274 оны байлдааны ажиллагааны зураг үүний маш тод нотолгоо болдог. Ийнхүү Монгол цэрэг үүргээ амжилттай биелүүлээд яаран буцсан нь голтой тайлбар гэж болмоор. Далайн шуурганд нэлээд онгоц, цэргийн амь нас эрсдсэн ч буцаж чалсан байж болох юм. Саяхан “Маш нууц” сонины энэ оны сүүлийн дугаарт далайн түүх судлагч нэгэн хүний өгүүлэл гарчээ. Тэрээр “Монголын флотын үлдэгдлийг олохоор 3 зун ажилласан” гээд “1274 онд живсэн гэгдэх онгоцнууд 200 ба түүнээс дээш вэссельд /далайн гүнийг хэмжих нэгж/ байсангүй. Харин Такашимагийн зүүн эргийн орчимд” онгоцны үлдэгдэл нэлээд тохиолддог тухай өгүүлжээ. Энэ үед Монголчууд Азид бүрэн ноёрхож, дайснаа дараалан доройтуулж байсан учраас Японыг эзлэх нь тийм ч хэцүү зүйл байгаагүй. Харин гол дайсан болж байсан Нансо улсыг доройтуулахад Цушимаг довтлох тактикийн чанартай алхам зайлшгүй хийх шаардлага гарсан байна. Харин энэ анхдугаар довтолгооны тухай нууц мэдээллийг Нансогийн хэдэн лам хуврагууд бурхан шашны хэргээр яваа гэдэг нэрийн дор жанч нөмрөн Жипанд очиж мэдээлсэн байж магадгүй гэж судлагчид тэмдэглэсэн нь оргүй ч зүйл биш бололтой.

Хувилай хааны далайн цэргийн хоёрдугаар довтолгоон ба бусдад найдсан дипломат бодлогын сүйрэл

1274 онд болсон довтолгоон Кюшү арлын Хаката хотын орчим болж өнгөрсөн түүхт явдлын ул мөр өдгөө “Монголчууд Японд

довтолсон нь” /Ген ко кинен нохи/ гэрэлт хөшөө болой. Монголын эзэнт гүрний удирдагчид Японыг анхаарлынхаа гадна нэг ч өдөр орхиогүй ажээ. Нансо улсыг нэгтгэсний дараа Японыг эзлэх асуудал ээлжээ хүлээж байжээ. Тэрхүү түүхэн үйл явдлын өмнө ч их Чингис хааны үеэс Монголын төрийн бодлогын үндэс нь болсон элчин дипломатын бодлого ач холбогдлоо алдаагүй байв. 1281 оны хоёр дахь довтолгооны өмнө олон цэрэг эрсийн амь насыг талаар үрэхгүйн төлөө Монголын эзэнт гүрэн өөрөөс шалтгаалах бүхнийг хийснийг түүхийн баримтууд гэрчлэн хоцорчээ. Үүний тул мөн хэд хэдэн элчийн үйл ажиллагааг дурдах ёстой болно. Япон, Нансогийн харилцааны гол төв болж асан Цушима аралд довтолж, тактикийн чанартай зорилтоо биелүүлсний дараа Юаний 6 хүний бүрэлдэхүүнтэй элчийг Японд илгээсэн байна. Үүнд: Тусачү 34 настай монгол үндэстэн, Хэ Вей Жү 38 настай хятад туслах, Сандү Лю дин 32 настай Ислам туслах, Жү Сан 32 настай Гуулин туслах, Ка 32 настай Шүнви үндэстэн туслах, Жоса /онгоцны ахмад/ нар багтжээ. Илгээлтийн гол утга нь “Дахин энгийн цэрэг, ард иргэний амь биеийг хөнөөх дайнд хүргэлгүй бууж өг. Үүнийг сайтар тунгаатугай” гэсэн байж. Эдгээр элч нарыг Хубилай хааны илгээлтийг хүргэж Японд очих үед Камеяама хаанчилж байсан боловч нэгэнт Юаний цэргийн болзошгүй аюул заналын өмнөөс сөрөн зогсох зориг хүч дутсан учраас бүх эрх мэдлийг нь цэргийнхэн буюу Шёогин булаан авч өөрийн засгийн газрыг Камакурад эмхлэн байгуулж, цэргийн хүч хуримтлуулсаар байжээ. Цаг хожих үүднээс удтал хүлээлгэсний эцэст 5 элчийг Камакурагийн ойролцоох Тацүнокүчид цаазаар авч харин хөлгийн ахмад Жоса үл мэдэгдэх байдлаар сураггүй алга болжээ.

Үүнээс хойш нэг хэсэгтээ Япон руу чиглэсэн цэрэг дайны бодлого намжуу байдалтай болсон нь санамсаргүй хэрэг байсангүй, 1274 оны Япон руу хийсэн довтолгооноор Япон, Нансогийн дотно харилцаа тасалдаж, Монголчуудад гол дайсан болоод асан эх газрын Нансо улсыг эрхшээн авах таатай нөхцөл бүрэлдсэнтэй холбоотой байжээ. Монголчууд 1276 онд Нансод довтолж, 1279 онд ноёрхлоо бүрэн тогтоож чадав.

Үүний дараагаар Япон руу чиглэсэн бодлогоо дахин сэргээжээ. 1279 онд Нансогийн цэргийн жанжин байсан Хамбүко, түүний туслах Шихүкү, Ланчү, Чинко нарыг Япон улс руу элчээр явуулжээ. Нансогийн цэргийн жанжин Хамбүко Япон улстай их шадар холбоотой байсан цэргийн эрхтэн байв. Хубилай хаан үүнд нь их ач

холбогдол өгч ихээхэн найдвар тавьж байлаа. Гэвч хамт очсон 3 элчийг Хакатад цаазалж, харин эртний түнш Хамбүког өршөөн буцаасан аж. Энэ мэдээ Хубилай хаанд хүрч тэснэ тэснэ гэхэд үүнээс илүү яаж тэсэх вэ гэдэг шиг Япон улсыг цэргийн хүчээр зайлшгүй номхотгох нь зүйтэй гэсэн бодлыг лавшруулж өгчээ. Уг нь тэдгээр элчид ихээхэн найдвар тавьж Солонгост цэргийн усан онгоц барих, зэр зэвсэг бэлтгэх зэрэг цэрэг дайны бэлтгэл ажлаа түр зогсоон хүлээзнэж байж. Нөгөө талаар Солонгосын дотоодод иргэний шинжтэй жижиг дайн самуун ч дэгдээд байсан нь өөр нэг шалтгаан байлаа.

Гэтэл 1280 онд Япон улс Солонгосын Жипо гэдэг жижиг хойг руу гэнэт довтлон оржээ. Япончууд хэдийнээс Солонгост довтлохыг хүсэн хүлээж байсан бололтой. Үүний гол шалтаг шалтгаан нь сонирхолтой юм. Солонгос улс удаа дараа Юань гүрний дуулгавартай зарц, гар хөл нь болж, элч зардас илгээн ятган ухуулж бас тулган шаардаж байсанд Японы цэргийн эрхтнүүд далдуур бухимдан хорсож байсан нь ойлгомжтой. Үүний дараахан Хубилай хаан цэрэг дайны бэлтгэл ханалаа гэж үзэн 1281 оны 1-р сарын 1-нд хуралдай зарлан Алахан, Хамбүко, Кинто, Косакү нарыг Японд довтлох цэргийн жанжидаар томилсон зарлиг гаргасан байна. Ингээд 2-р сарын 20-нд Алаханаар удирдуулсан Их Юань гүрний олон үндэстнээс бүрдсэн цэргийг далайд гаргажээ. Эдгээр цэрэг олон үндэстний цэрэг байсан учраас хаан сэтгэл багагүй зовж "...эв найртай, нэгэн захиргаанд яв", Японд хүрээд "энгийн ард иргэн, тариачдыг ихээр алж хэлмэгдүүлж болохгүй" гэж хатуу цаазлажээ.

Харамсалтай нь энэ үед Япончууд дайсныхаа арга мэхийг мэддэг, тэдний эсрэг шинэ, өвөрмөц хамгаалалтын тактик боловсруулсан байлаа. Тоүрагийн 40 мянган цэрэг 5-р сарын 3-нд 900 хөлөг онгоцтойгоор Солонгосын боомт хот Каппогоос Япон руу хөдөлж мөн сарын 21-нд Цушимагийн Сагаүрад цөмрөн орж эзлээд, 26-нд Ики рүү довтолгооноо үргэжлүүлсэн аж. Тэндээсээ Нокү, Шика хоёр арлын дунд Япон цэрэгтэй далайд тулгарч багагүй хохирол амсаж. Энэ үед Кунань цэрэг хараахан ирээгүй байсан учраас Тоүра цэрэг хүчин мөхөсдөх байдалтай болж Хаката руу шилжихээр шийдвэрлээд байтал халуун дулааны улирал тул олон хүн амь үрэгдсэнээс халдварт өвчин дэлгэрч арга буюу Эки рүү эргэн байршжээ. Мөн сарын 18-нд Кунань цэрэг Хятадын өмнөд хэсэг дэх Кейгин гэдэг боомтоос Япон руу хөдөлж, мөн сарын 29-нд Кунань цэргийн түрүүч Экид хүрэлцэн ирж Тоүра цэрэгтэй нэгджээ. Цэргийн

жанжинаар Алахан ирсэн боловч удалгүй далайн өвчнөөр өвдөж, цэргийн удирдлагыг Атахай /япон дуудлагаар Адукай/ авч тулалдааныг удирдсан аж. Юаний их цэрэг Кунань, Тоүра хэмээх хоёр үндсэн бүлэглэл болж байж. Кунань цэрэг нийтдээ 3500 хөлөг онгоцтой байсан гэж бичжээ. Үүний бүрэлдэхүүнд Өмнөд Су буюу өмнөд хятадын цэрэг дийлэнх нь байсан бөгөөд нийтдээ 100.000 хүнтэй байв. Энэ цэрэг Х-Х1 зууны үед Зүүн Азийн бүсэд маш хүчтэйд тооцогдож байв. Өмнөд Су улс /1127-1279 оны хооронд оршин байв/ Тайвань арлын ойрх одоогийн зүүн өмнөд хятадын эрэг хавийг хяналтдаа байлгаж байсан бол Хогсо /хойд/ Су улсын /960-1279 он/ оршиж байгаад дараа нь тэдгээрийн оронд Нансо улс байгуулагдсан түүхтэй. Нансо далайн эрэг хавь газар ба төв хятадын нэлээд хэсгийг хамарч, Япон улстай бүх талаар ойр дотно харилцаатай хүчирхэг улс байжээ. Монголчууд 1276-79 онд Нансо улсыг доройтуулан Их Юань гүрний эрхшээл ноёрхлыг тогтоосон байна.

Кунань цэрэг Япон улс руу цөмрөхдөө хоёр чиглэлээр орсон бөгөөд нэг хэсэг нь Такашима арлаар довтолж, нөгөө хэсэг нь Цушимад буугаад тэндээсээ Эки рүү довтолсон.

Тоүрагийн цэргийн бүрэлдэхүүнд Монгол, Хятадын 15000, Солонгосын 10000 цэрэг довтолгоонд оролцсон баримт байдаг.

1281 оны довтолгооны ерөнхий маршрутыг үзэхэд анх Юань цэрэг Кюшү болон Эки арлын дунд байх Такашима /шонхорын арал/ арлыг түшиц газар болгосон. Дараа нь Экид хүрээд тэндээсээ далайгаар явж Такашима арлыг эзэлсэн байна. Тэндээсээ газраар Мацоүраг эзлэн Кунань, Тоүрагийн хоёр замын цэрэг Хаката далайн боомтод нэвтэрсэн нь Японы түүхийн бүтээлүүдэд хэвлэгдсэн байлдааны зургаас харагддаг. Японы түүхийн баримтуудаас үзэхэд 1281 оны довтолгооноор Такашима арлын дэргэдэх тулаанд 10000 орчим цэрэг, Шикано Шима аралд 8-9 мянган цэрэг үрэгдсэн тоо байна. Өнөөг хүртэл мөн л домогт далайн хар шуурга ниргэсэн гэж нотлон ярьж байдаг ч тэд буцаад явсан юмуу эсвэл мөнөөх “Камикизе”-д дахин залгиулсан эсэх нь Японы судлагчдын анхаарлыг өнөөг хүртэл татсаар байгаа сонирхолтой судлагдахуун байсаар аж.

Их Юань гүрний нэгдсэн цэрэг Япон улс руу /далайд/ тулалдсан түүхийн орооцолдоон, түүний учир шалтгаан, утвар нөхцөл нь ийм аж. Энэхүү тэмдэглэлийг бичихэд “Монголын довтолгоон ба 700 жил” Нихон ТВ Токио 1981, 2001 ном болон “Япон түүхийн судалгаа” зэрэг ном ашигласан ба далайн хөлөг онгоцны түүх судлагч

Музаи Торао, түүхч Мацүга Итоши, Урлагийн түүхч Оз Коүичи, Кюшүгийн тулааны түүхт газрыг судлагч Кога Нэнко, далайн гүнийг цахилгаан соронзон орны тусламжтай тандан судлагч Танака Исүказү гуай нарын бүтээлээс ашигласан болно. Энд хэрэглэсэн нэлээд нэрүүдийг Япон нэр, дуудлагаар нь бичсэнийг хэлэхийн ялдамд хэл ул муугаас буруу зөрүү ойлгож, алдаж эндсэн зүйл буй аваас өршөөн хэлтрүүлмүй.